İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Felsefe Arkivi
Archives of Philosophy

Felsefe Arkivi
Archives of Philosophy,
felsefearkivi 2025, (63): 193–208

https://doi.org/10.26650/arcp.1668411
Başvuru | Submitted 30.05.2025
Revizyon Talebi | Revision Requested 10.08.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 13.08.2025
Kabul | Accepted 19.10.2025
Online Yayın | Published Online 20.11.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Varoluşun Edebi Bir Ontolojisi: Edebi Temsile Dair Bir Sartre Okuması

A Literary Ontology of Existence: A Sartrean Reading of Literary Representation

Esra Başak Kurtuluş [1]

[1] Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Erzincan, Türkiye

Öz

Bu çalışma, Jean-Paul Sartre'ın roman estetiğini varoluşçu ontolojiyle birlikte ele alarak, edebiyatın düşünsel bir edim olarak nasıl biçimlendiğini araştırır. Sartre için roman sadece, ne gerçekliğin pasif bir yansıması ne de ideolojik bir araçtır; aksine, varoluşun, özgürlüğün ve hiçliğin anlatı yoluyla sahnelendiği dinamik bir uzamdır. *Varlık ve Hiçlik* (1943) ve *Edebiyat Nedir?* (1948) gibi felsefi metinler ile *Bulantı* (1938) ve *Özgürlük Yolları* (1945–1949) romanlarının birlikte okunması, felsefenin yazı aracılığıyla ete kemiğe büründüğü bir alanı açığa çıkarır. İlk bölüm, Sartre'ın "kendisi-için-varlık" ve "hiçleşme" kavramlarının anlatıdaki izdüşümlerini inceler: özne, zamanın kırılgan yapısı içinde kaygı, saçma ve rastlantısallıkla karşılaşır. İkinci bölüm, klasik anlatı kalıplarının çözülüşüne odaklanır; olay örgüsü yerini parçalanmış bilinç akışına, kahraman figürü ise kendi çözülüşüne tanıklık eden bir bilince bırakır. Bu anlatı yapısı, varoluşu doğrudan deneyimleme arzusunu yansıtır. Son bölüm, Sartre'ın açtığı bu edebî-felsefi hattın Beauvoir, Duras, Robbe-Grillet ve Sarraute gibi çağdaş yazarlarca nasıl dönüştürüldüğünü tartışır. Onlarda da edebiyat, düşüncenin soyut bir alanı olarak değil, hissedilen bir varoluş biçimi olarak sürer. Sonuçta Sartre'ın romanı, düşüncenin anlatıya dönüştüğü bir "varlık laboratuvarı" olarak belirir; edebiyat, varlığı temsil eden değil, onu dil içinde yeniden kuran bir eylem hâline gelir.

Abstract

This study examines Jean-Paul Sartre's novelistic aesthetics in conjunction with his existential ontology, exploring how literature becomes a mode of philosophical action. For Sartre, the novel is neither a passive reflection of reality nor a mere ideological instrument; rather, it is a dynamic space where existence, freedom, and nothingness are staged through narrative. A comparative reading of philosophical works such as *Being and Nothingness* (1943) and *What Is Literature?* (1948) alongside novels like *Nausea* (1938) and *The Roads to Freedom* (1945–1949) reveals a domain where philosophy takes on tangible form through writing. The first section analyses the narrative projections of Sartre's key concepts, "being-for-itself" and "nothingness." Within the fragile temporality of the novel, the subject encounters anguish, absurdity, and contingency. The second section focuses on Sartre's subversion of classical narrative conventions: the plot gives way to a fragmented stream of consciousness, while the traditional hero is replaced by a consciousness witnessing its own dissolution. This narrative structure reflects the desire to experience existence directly through language. The final section discusses how the literary-philosophical trajectory inaugurated by Sartre is reinterpreted by contemporary writers such as Beauvoir, Duras, Robbe-Grillet, and Sarraute. In their works as well, literature persists as a felt mode of existence rather than an abstract speculation. Ultimately, Sartre's novel emerges as a "laboratory of being," where thought is transformed into narrative action; literature does not merely represent existence but continually reconstructs it within the movement of language.

Anahtar Kelimeler Sartre · ontoloji · varoluşçuluk · edebiyat · anlatı fenomenolojisi

Keywords Sartre · ontology · existentialism · literature · phenomenology of narration

Atıf | Citation: Kurtuluş, Esra Başak. "A Literary Ontology of Existence: A Sartrean Reading of Literary Representation". *Felsefe Arkivi–Archives of Philosophy* no. 63 (2025): 193-208. https://doi.org/10.26650/arcp.1668411

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Kurtuluş, E. B.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Esra Başak Kurtuluş esrabasakaydinalp@gmail.com

Extended Summary

This study offers a cross-reading of Jean-Paul Sartre's philosophical and literary works in order to examine the ways in which the novel becomes a space of ontological formulation in his thought. Far from conceiving literature as a mere imitation of reality or as a didactic illustration of philosophical concepts, Sartre employs it as an act of ontological engagement, a space for the revelation of being-in-situation, marked by contingency, freedom, nothingness, and bad faith. Through a philosophical, literary, and hermeneutic approach, this research seeks to demonstrate that in Sartre, fiction is inseparable from an act of thinking, not a systematic discourse, but an embodied, performative, and open-ended process of thought.

The first part of the study is based on the foundations of Sartrean ontology as formulated in *Being and Nothingness* (1943). Sartre develops a key distinction between being-in-itself (the being of things: inert, fixed) and being-for-itself (the being of consciousness: dynamic, open-ended). Consciousness is characterized by its capacity to project itself into what it is not, to create distance through nothingness, and to assume a radical freedom that is not grounded in any essence. As the famous existentialist claim asserts: "existence precedes essence." This ontological framework has profound ethical and aesthetic consequences: human beings are condemned to be free, and such groundless freedom brings anxiety, responsibility, and instability.

In this context, literature-and especially the novel-takes on a distinctive function. Rather than an autonomous aesthetic form, the novel becomes a field of existential experimentation. In *Nausea* (1938), Roquentin experiences the raw contingency of the world; in *The Roads to Freedom* (1945–1949), Mathieu Delarue grapples with the difficulty of fully assuming his freedom. These characters are not heroes in the classical sense, but anti-heroes, figures of disorientation, indeterminacy, and tragic lucidity.

Narratively, the Sartrean novel subverts the conventions of realist fiction. Teleological linearity, psychological coherence, and narrative closure are deliberately deconstructed. In their place, Sartre proposes a fragmented, introspective, and phenomenological form that mirrors the discontinuity of lived time. The narrative becomes a space of open temporality, interweaving memory, anticipation, hesitation, and decision. As Jean-François Louette notes[1], "The Sartrean novel does not aim at the coherence of a world, but at the exposure of a consciousness in imbalance, in perpetual becoming".

The second central dimension of this research lies in the analysis of the Sartrean character. Through figures like Roquentin, Mathieu, Sartre deconstructs the myth of a stable identity. His characters are fundamentally decentred, unfinished, in rupture with themselves. This fragmentation is not only thematic but also formal: tonal shifts, polyphonic introspection, and philosophical digressions destabilize narrative unity. As Bernard-Henri Lévy puts it, "the Sartrean hero is one who never coincides with himself"[2]. This refusal of totality and reconciliation turns the novel into an anti-myth, a space where the human condition is revealed in its irreducible precariousness.

The study also draws on contemporary critical thought, especially from Christina Howells, Michel Contat, and Adrian van den Hoven, who argue that the Sartrean novel is not content to thematize existence but becomes an active theatre of subjectivity. Howells[3] emphasizes that fiction enables the exploration of freedom as lived experience, not theoretical abstraction: "For Sartre, literature does not demonstrate a thesis; it makes the world appear as it is lived". Van den Hoven describes Sartre's narrative style as one of existential discontinuity, where each formal hesitation mirrors an ontological choice. Finally, the last section of the study engages with the limits and extensions of this project. While Sartre's ambition to achieve a transparent language capable of "revealing man to man" is critically challenged by thinkers such as Blanchot, Derrida, and Cixous, his contribution remains essential. Contemporary literature from Beauvoir to Duras, from Robbe-Grillet to Sarraute reappropriates and transforms Sartre's idea that the novel can serve as a site of philosophical and existential inquiry. In conclusion, this research argues that the Sartrean novel constitutes an ontology in action, a space where existence unfolds in its openness, its indeterminacy, and its radical freedom. Situated at the boundary between fiction and philosophy, literature becomes in Sartre a gesture of existential truth, not to systematize reality but to expose its becoming.

Giriş

Edebiyat, bir insanî ifade biçimi olarak, varoluşu anlatma noktasında felsefeyle her zaman karmaşık bir ilişki içinde olmuştur. Jean-Paul Sartre'da ise bu ilişki özellikle verimli bir hâl alır. Onun nezdinde roman yalnızca bir anlatı mekânı

[1] Jean-François Louette, *Sartre: Une écriture en situation* (Paris: Presses Universitaires de France, 2000), 62.

[2] Bernard-Henri Lévy, *Le siècle de Sartre* (Paris: Grasset, 2000), 184.

[3] Christina Howells, *Sartre: The Necessity of Freedom* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 122.

değil, aynı zamanda ontolojik bir ifşanın sahasıdır. Sartre, felsefi yazılarında ve edebi eserlerinde yazma eylemini varoluşu biçimlendirme, onun rastlantısallığını, saçmalığını ve özgürlüğünü açığa çıkarma biçimi olarak kavrar. *Varlık ve Hiçlik*'te[4], Sartre, Husserl ve Heidegger'den esinlenen fenomenolojik bir ontoloji geliştirir. Bu ontoloji, kendinde-varlık (şeylerin varlığı) ile kendisi-için-varlık (bilincin varlığı) arasında yapılan bir ayrıma dayanır. Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*'te ("L'Être et le Néant") "kendinde-varlık" (*l'être-en-soi*) ve "kendisi-için-varlık" (*l'être-pour-soi*) ayrımıyla ontolojisinin temelini kurar. Jean-Paul Sartre'ın felsefi düşüncesinde ontoloji, özellikle *Varlık ve Hiçlik*'te geliştirdiği "kendinde-varlık" (*être-en-soi*) ve "kendisi-için-varlık" (*être-pour-soi*) ayrımı üzerinden özgürlük sorunuyla doğrudan bağlantılıdır. Emin Çelebi'nin[5] belirttiği gibi, Sartre'a göre insan, kendisi-için-varlık olarak hiçbir zaman tamamlanmış bir öz değildir; bilinci, imgelem aracılığıyla "olmayanı" var kılar ve böylece mevcut gerçekliği aşar. Bu ontolojik yapı, insanı zorunlu olarak seçim yapmak ve kendi yaşamını projeler aracılığıyla inşa etmek durumunda bırakır. Dolayısıyla Sartre'da özgürlük, yalnızca etik bir ilke değil, varoluşun yapısal bir niteliğidir. Kendinde-varlık, bilinçten bağımsız, kendi başına var olan, tamamlanmış ve değişmez bir varlık kipidir. Taş, masa, ağaç gibi nesneler bu kategoriye girer; onlar "ne iseler odurlar" ve kendi varlıklarını sorgulamazlar. Sartre'a göre kendinde-varlık dolulukla nitelenir: onda eksiklik, potansiyel veya yadsıma yoktur; zaman içinde kendini aşmaz, olduğu gibi kalır. Bu nedenle, anlamını kendi içinde taşır ve bilinçle ilişkilenmedikçe değişmez.

Buna karşılık kendisi-için-varlık, bilincin varlık kipidir; insan öznesinin varoluş biçimini ifade eder. Bilinç, kendinde-varlıktan farklı olarak "kendi olmadığı şey"dir ve sürekli bir eksiklik, "hiçlik" (*néant*) üzerinden tanımlanır. İnsan, kendi varlığını aşma, kendini projeler aracılığıyla kurma ve yeniden tanımlama yetisine sahiptir. Bu durum, özgürlük ve sorumlulukla birlikte gelir: Kendisi-için-varlık, hiçbir zaman tamamlanmış bir öz değildir; daima geleceğe yönelir ve kendi anlamını eylemleriyle yaratır. Sartre'ın ünlü ifadesiyle "varoluş özden önce gelir", diğer bir deyişle insan, önce var olur, sonra kendini inşa eder. Sartre'ın özgürlük anlayışı, kendinde-varlık ile kendisi-için-varlık arasındaki gerilimden beslenir. Kendinde-varlık, tamamlanmış ve değişmez olduğu için özgürlükten yoksundur; "olduğu şey"dir ve başka türlü olma potansiyeli taşımaz. Buna karşılık kendisi-için-varlık, yani insan bilinci, her zaman "olmadığı şey" ve "henüz olmadığı şey"dir. Sartre'a göre bu eksiklik hâli, bilincin sürekli kendini aşmasını ve yeni olanaklara yönelmesini mümkün kılar. İşte bu yüzden insan mutlak anlamda özgürdür: hiçbir öz, doğa, Tanrı buyruğu ya da toplumsal belirlenimcilik insanın ne olacağını önceden belirlemez.

Ancak bu özgürlük aynı zamanda bir yüktür. Sartre, "özgür olmaya mahkûmuz" derken, insanın her durumda seçim yapmak zorunda olduğunu ve seçimlerinin sonuçlarından sorumlu olduğunu vurgular. Kendisi-için-varlık, hiçbir zaman kendinde-varlık gibi tam ve değişmez olamaz; yine de çoğu insan bu eksiklik ve sorumluluk duygusundan kaçmak için kendini "kendinde-varlık" gibi sabitlemeye çalışır. Sartre buna "kendini kandırma" (*mauvaise foi*) der. Yani özgürlük, insanın ontolojik yapısının kaçınılmaz bir sonucudur; bu özgürlüğü reddetmek ise insanın kendi varoluş olanağını inkâr etmesidir.

Bu çalışmanın merkezî sorunsalı şudur: Sartre'ın edebiyatında roman, nasıl ontolojik bir anlatı mekânına dönüşmektedir? Başka bir deyişle, roman yazımı, varoluşu yalnızca temsil eden ya da taklit eden bir biçim olmaktan ziyade, bizzat varlığın ve bilincin deneyimi olarak nasıl ifade edilebilmektedir? Romanı yalnızca gerçekliğin sadık bir yansıması olarak gören klasik romancılar, özellikle 19. yüzyıl realist ve natüralist edebiyat anlayışında yoğunlaşır. Bu yazarlar- Balzac, Faubert, Zola, Stendhal vs.- için roman, tıpkı bir aynanın toplumsal ve bireysel yaşamı yansıtması gibi, gerçekliği olduğu gibi kaydetmelidir; kurmaca, yaşamın bir kopyası olmalıdır. Bunun aksine, Sartre edebiyatı varoluşsal yapıların açığa çıktığı bir eylem olarak tasavvur eder. *Edebiyat Nedir?*[6] adlı eserinde, "Yazar, adaletsiz ve saçma bir dünyada yaşamaktan utanç duyan insandır" diyerek yazının etik ve ontolojik boyutunu vurgular. Sartre'ın romanları yalnızca hikâyeler anlat-

[4] Jean-Paul Sartre, *L'Être et le Néant* (Paris: Gallimard, 1943); Türkesi için bkz. *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*. çev. Turhan Ilgaz (İstanbul: İthaki Yayınları, 2011).

[5] Emin Çelebi, "J. P. Sartre'da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine," *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30, no. 30 (2010): 93–104.

[6] Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la littérature?* (Paris: Gallimard, 1948); Türkçesi için bkz. *Edebiyat Nedir?* çev. Bertan Onaran (İstanbul: Can Yayınları, 2014), 94.

makla yetinmez, aynı zamanda insan durumunu tüm karmaşıklığıyla özgürlük, rastlantısallık, sorumluluk, kötü niyeti gözler önüne seren ontolojik bir düzenek oluşturur. Sartre'ın edebiyat anlayışı, bu ontolojik özgürlük kavrayışını estetik düzleme taşır. *Edebiyat Nedir?*'de dile getirdiği "bağlanma" (*engagement*) kavramı, yazarın sanatını toplumsal ve tarihsel koşullar içinde özgürlük lehine kullanması gerektiğini ifade eder. Metin Bal'ın[7] vurguladığı üzere, Sartre için edebi metin, okuru yalnızca estetik haz için değil, aynı zamanda dünyayı dönüştürme iradesine davet eden bir özgürlük pratiğidir. Bu bağlamda edebiyat, hem yazar hem okur açısından özgürlük alanı açar; çünkü yazar, imgelemiyle mevcut dünyanın ötesinde olasılıklar sunarken, okur da bu olasılıkları kendi bilincinde yeniden kurar. Christina Howells'ın belirttiği gibi, Sartre için edebiyat felsefeden ayrı düşünülemez; bunun nedeni edebiyatın bir teoriyi örneklemesi değil, bilincin durumsallık içinde işleyen yapısını keşfetmesidir[8]. Bu anlamda edebî dil, gerçek ile imgesel, edinilen deneyim ile onun simgesel biçimlendirilmesi arasındaki gerilimin mekânı hâline gelir.

Bu bağlamda roman yazımı Sartre için, yalnızca temsilci bir anlatı biçimi değil, aynı zamanda bilincin, zamanın, özgürlüğün ve kaygının kendisini açığa çıkardığı bir düşünme alanıdır. Bu nedenle, Sartre romanlarını yalnızca anlatı düzeyinde değil, aynı zamanda ontolojik bir eylem olarak işler. Christina Howells'ın ifadesiyle: "Sartre'da edebiyat, yalnızca düşüncenin estetik bir yansıması değildir; edebiyat, özgürlüğün yaşamsal koşullarını yapılandıran bir deneyim biçimidir". Van den Hoven[9], Sartre'ın romanını şu şekilde yorumlar: "Sartre'da kurmaca, yalnızca kavramları sahnelenen anlatılar değil, aynı zamanda etik bir jesttir: insanın özgürlükle karşılaştığı olay alanlarıdır" .

Bu çerçevede amaç, yalnızca romanların içeriğini betimlemek değil; Sartre'ın yazınsal üretimini felsefi bir jest olarak ele almak, romanın varlığı düşünmenin bir biçimi olup olamayacağını tartışmaktır. Bundan dolayı araştırma, yöntembilimsel olarak hem felsefi hem de edebi bir yaklaşımı bir arada benimseyen bir çapraz okuma stratejisiyle ilerlemektedir. Sartre'ın başlıca eserleri -*Bulantı*, *Özgürlük Yolları*, *Varlık ve Hiçlik*, *Edebiyat Nedir?*- analiz edilirken, aynı zamanda Michel Contat[10], Jean-François Louette[11] ve Adrian van den Hoven gibi çağdaş eleştirmenlerin yazı, öznellik ve ontolojik angajman ilişkisini aydınlatan katkıları da göz önünde bulundurulacaktır. Sartre'ın felsefi (özellikle *L'Être et le Néant- Varlık ve Hiçlik*), edebî (*La Nausée- Bulantı*, *Les Chemins de la liberté- Özgürlük Yolları*) ve teorik (*Qu'est-ce que la littérature ?- Edebiyat nedir?*) metinlerinin incelenmesi ile bu metinler, özgürlük, kötü niyet, hiçlik, sorumluluk ve durumsallık gibi temel varoluşçu kavramlarla birlikte yorumlanacaktır. Araştırmaya yön veren üç temel soru şunlardır: Sartre, kuramsal ve kurmaca metinlerinde edebî yazıyla varoluş arasındaki ilişkiyi nasıl kavrar? Roman türü özellikle *Bulantı* ve *Özgürlük Yolları* kendisi-için-varlığın ontolojik yapıları olan özgürlük, hiçleşme (néantisation) ve rastlantısallığı nasıl sahneye koyar? Sartre'da edebî bir ontolojiden söz edilebilir mi ve bu ontolojinin biçimsel ve felsefi özgünlükleri nelerdir? Bu sorular, Sartre'ın roman yazımında estetik, varoluşsal ve felsefi boyutların nasıl iç içe geçtiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Buradaki hedef, kurmacayı yalnızca kavramların bir yansıması olarak yorumlamak değil; romanın bizzat bir düşünme biçimi hâline gelişini, yani varlık deneyiminin cereyan ettiği bir mekân olduğunu göstermektir. Çalışmanın ana ekseni Sartre'ın üç tür metninden oluşmaktadır:

- Romanlar: *Bulantı* (1938), *Özgürlük Yolları* (1945-1949)
- Felsefi metinler: *Varlık ve Hiçlik* (1943), *Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır* (1946)
- Estetik yazılar: *Edebiyat Nedir?* (1948)

Bu metinler, Sartre'ın varoluşçuluğunun temel kavramları (özgürlük, kötü niyet, hiçlik, durumsallık, öznellik) ile edebiyat eleştirisi ve fenomenolojiye ait çözümleme araçları kullanılarak çapraz bir okumaya tabi tutulacaktır. Çalışmanın amacı, roman metinlerinde ontolojik bir gerilimi (saçmalık, süreksizlik, anlam kaybı vb.) ifade eden sahneleri, anlatı

[7] Metin Bal, "Sartre'ın Varoluşçu Felsefesi ve Dava Edebiyatı Teorisi" *Felsefe Arkivi* 50 (2019): 17–29.

[8] Howells, *Sartre: The Necessity of Freedom*,122.

[9] Van den Hoven, *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*, 93.

[10] Michel Contat, and Michel Rybalka, *Les écrits de Sartre: Chronologie, bibliographie commentée* (Paris: Gallimard, 1985).

[11] Louette, *Sartre: Une écriture en situation*, 122.

biçimlerini ve üslup figürlerini belirlemek, bu edebî unsurları, Sartre'ın felsefi kavramlarıyla aydınlatmak, akademik eleştiride mevcut olan yorumları karşılaştırmalı olarak değerlendirmek ve bu kurmaca eserlerin ontolojik kapsamını irdelemektir.

Varlığın ve Özgürlüğün Varoluşçu Anlayışı

Sartre'ın varoluşçu ontolojisi, insan varoluşunu bir "ontolojik bir proje" olarak düşünmek açısından 20. yüzyılın en güçlü felsefi temellerinden birini oluşturur. *Varlık ve Hiçlik*'te Sartre, varlığın iki temel kipini birbirinden ayırarak ontolojik düşüncesini temellendirir: kendinde-varlık (être-en-soi) şeylerin varlığıdır; kendi içine kapalıdır, içsellikten ve zamansallıktan yoksundur. Buna karşılık, kendisi-için-varlık (être-pour-soi) bilincin varlığıdır; sürekli kaçış hâlindedir, hiçbir zaman kendisiyle örtüşmez. Sartre'ın ünlü ifadesiyle - "İnsan, hiçbir zaman olduğu şey olmayan ve her zaman olmadığı şey olan bir varlıktır"[12] -dile getirilen, öznenin temel olarak negatif ve projeksiyonel doğasıdır. Kendisi-için-varlık, kendinde-varlığın aksine, hiçlik ile yapılandırılmıştır; yani kendisinden uzaklaşma, olduğu şey olmama ve henüz gerçekleşmemiş olan olanaklara doğru yönelme kapasitesiyle belirlenmiştir. Kendisi-için-varlığın bu ontolojik negatifliği, Sartre'ın radikal özgürlük dediği şeyi temellendirir. İnsan özgürdür, bunun nedeni özgürlüğe sahip olduğu için değil, varlığı özgürlük olduğu içindir. Sartre'ın *Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır*[13] eserinde belirttiği gibi, "İnsan özgür olmaya mahkûmdur"; bu da insanın seçimlerinden ve eylemlerinden kaçamayacağını, mutlak bir sorumlulukla karşı karşıya olduğunu ifade eder. Ancak bu özgürlük, naif anlamda bir özgürleşme değildir; tam tersine kaygı vericidir, çünkü herhangi bir metafizik teminatla desteklenmez. Sartre'ın özgürlük anlayışı, sanatçı figürleri üzerine yaptığı ayrıntılı incelemelerde somutlaşır. *Saint Genet*'de, Jean Genet'nin suç ve dışlanma deneyimlerini edebi yaratıcılıkla dönüştürmesini, toplumsal belirlenimlere karşı radikal bir özgürleşme örneği olarak okur. Buna karşın *L'Idiot de la famille*'de Gustave Flaubert'in sanatı, daha çok bireysel bir kaçış ve "estetik içe kapanma" olarak değerlendirilir. Nermin Kılınç'ın[14] belirttiği gibi, Sartre burada sanatsal üretimin ancak toplumsal sorumlulukla birleştiğinde tam anlamıyla özgürleştirici olabileceğini savunur. Bu ayrım, Sartre'ın hem edebiyat hem felsefe düzleminde özgürlükle kurduğu ilişkiyi kritik bir şekilde ortaya koyar. Son olarak, Sartre'ın ontoloji-özgürlük-edebiyat üçgeni, yalnızca Batı felsefesi bağlamında değil, Türkiye'de akademik yazında da farklı açılardan incelenmiştir. Merve Fırat[15], Sartre'ın ontolojik özgürlük kavramını Simone de Beauvoir'ın toplumsal özgürlük perspektifiyle karşılaştırarak, özgürlüğün bireysel ve kolektif boyutlarını bütünleştirir.

Önceden belirlenmiş bir insan doğası ya da varoluştan önce gelen bir öz yoktur. Bu nedenle insan, varoluşundan bütünüyle kendisi sorumludur; Sartre'ın deyimiyle bu, öznenin ontolojik sorumluluğudur. Bu bağlamda edebiyat çok özel bir anlam kazanır. Sadece bir zevk imkânı ya da düşünce alanı değildir: öznenin kendi kaçışını, rastlantısallığını ve özgürlüğünü deneyimleyebileceği simgesel bir mekândır. Adrian van den Hoven'ın belirttiği gibi, "Sartre'ın romanı, sabit benlik tanımlarının başarısızlığının sahnelendiği bir düzlem gibi işler; her karakter, eksiklik-varlık olmanın dinamiğini ortaya koyar"[16]. Benzer şekilde, Christina Howells[17] için de Sartre'ın özgürlük anlayışı, ancak somut durumlarda kavranabilir ve bu imkânı sağlayan da edebiyattır: "Sartre'ın romanı, gündelik hayatın gerilimleri içinde cisimleşen bir özgürlük fenomenolojisine hayat verir". Bu doğrultuda, *Bulantı*'da Roquentin özgürlüğü soyut bir fikir olarak değil, rastlantısallığın baş döndürücü deneyimi içinde keşfeder: madde, nesneler, hatta sözcükler bile opak ve saçma hâle gelir. Yazı, bu romanda, bu saçmalığın içinde yer almanın, onu verilmiş bir öz olmaksızın varoluşsal bir başlangıç noktası olarak kabullenmenin bir biçimi olur. Özetle, Sartre'ın yazısı, bir eksiklik ontolojisinden doğar ve tam da bu özsüzlükte, bu geleceğe açıklıkta, edebî eylem sahneye konur. Yazar da, tıpkı karakterleri gibi, bir proje-varlıktır; her zaman olduğu

[12] Sartre, *L'Être et le Néant*,108.

[13] Jean-Paul Sartre, *L'existentialisme est un humanisme* (Paris: Nagel, 1946), 35.

[14] Nermin Kılınç, "Sartre'ın Fenomenolojik Ontolojisi ve Edebiyat Anlayışı" (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2012).

[15] Merve Fırat, "Ontolojik Özgürlükten Toplumsal Belirlenimli Özgürlüğe: Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir," *Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1, no. 1 (2023): 99–114.

[16] Van den Hoven, *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*, 93.

[17] Howells, *Sartre: The Necessity of Freedom*, 121.

şeyle olmak istediği şey arasında bir gerilim içindedir. Böylece edebiyat, insan varoluşunun temel gerçekliğini diğer bir deyişle temelsizliğini, özgürlüğünü ve kaygısını açığa çıkaran bir ontolojik laboratuvar hâline gelir.

Sartre'da imgelem, hem felsefi hem de edebi düzlemde iki farklı ama birbirini besleyen şekilde ele alınır. Onun felsefi analizleri (*L'Imaginaire- İmgelem*) ile edebi üretimleri (*La Nausée- Bulantı-*, *Les Mouches- Sinekler-*, *Les Chemins de la liberté- Özgürlük Yolları*) arasında doğrudan bir yansıma ilişkisi vardır. Gökhan Yılmaz[18] Sartre'da sanatın özgürleştirici rolünü, "imgelem" ve "bağlanma" kavramları üzerinden analiz eder. Bu eserler, Sartre'ın düşüncesinin yalnızca felsefi metinlerde değil, edebiyat eleştirisi, estetik teori ve toplumsal özgürlük tartışmalarında da üretken bir referans noktası olduğunu gösterir.

Sartre, Husserl'in fenomenolojisinden yola çıkarak imgelemi, bilincin özgül bir yönelim biçimi (*mode intentionnel*) olarak tanımlar. İmgelem, algının eksik bir taklidi değil, varlığı "yokluk" üzerinden kurma biçimidir. Algı (*perception*) durumunda nesne oradadır, maddi olarak verilir, "orada olma" kipinde yaşanır. İmgelemde(*imagination*) ise nesne fiilen yoktur, bilinç onu özgürce kurar, dönüştürür veya hiç var olmamış bir nesneyi var kılar. Bu fark Sartre'ın ontolojisine bağlanır: kendisi-için-varlık, imgelem sayesinde mevcut dünyanın ötesine geçebilir. İmgelem, "projelerin" ve yaratıcı özgürlüğün koşuludur. Sartre, bu nedenle imgelem eylemini, insanın "kendini aşma" (*transcendance*) kapasitesinin özü olarak görür. Sartre'ın roman ve tiyatrosunda imgelem, karakterlerin gerçeklikle kurduğu gerilimli ilişkiyi açığa çıkarır. İmgelem çoğu zaman iki işlev taşır:

-Varoluşsal kaçış: Karakter, dayanılmaz gerçeklikten hayali bir dünyaya sığınır. (*Antoine Roquentin*, *La Nausée*'de-*Bulantı-* anılar, sanatsal imgeler, fanteziler üzerinden yaşadığı kopuşlarda bunu yapar.)

-Yaratıcı dönüştürme: Karakter, imgelem yoluyla dünyaya yeni anlamlar yükler. (*Les Mouches*'da-*Sinekler-* Oreste'in hayali özgürlük tasarımı, eylemlerine yön verir.)

Örneğin *La Nausée*'de Roquentin, bir caz plağını dinlerken "Müziğin dışında her şeyin iğrenç olduğu" bir imgesel alan yaratır. Burada imgelem, varoluşun anlamsızlığına karşı geçici bir estetik düzen kurar. Fakat Sartre, bu imgesel kaçışların gerçekliği kökten değiştirmediğini, ancak bireyin kendi konumunu yeniden anlamlandırmasına aracılık ettiğini gösterir. Felsefi olarak imgelem, bilincin yokluğu var kılma ve olanı aşma yetisidir. Edebi olarak imgelem, karakterlerin özgürlükle, sorumlulukla ve kendilerini yeniden kurma ihtiyacıyla yüzleşme alanıdır. Sartre'ın edebi metinleri, felsefi imgelem teorisinin sahnelenmiş hâli gibidir; kuram, karakterlerin içsel monologlarında ve seçim anlarında somutlaşır.

Sartre'da imgelem ile özgürlük arasındaki ilişki, onun bütün varoluş felsefesinin merkezinde yer alır ve üç düzlemde anlaşılabilir: ontolojik, yaratıcı ve etik. Sartre'a göre insan bilinci (*kendisi-için-varlık*), yalnızca mevcut olanı algılayan pasif bir yapı değildir; imgelem sayesinde "olmayanı" da var kılabilir. Bu, bilincin "mevcut durumu aşma" (*transcendance*) kapasitesidir. Algıda bilinç, "orada" olan nesneye bağlıdır. İmgelemde bilinç, "orada olmayan" nesneyi kurar, dönüştürür veya tamamen yeni bir olanak yaratır. Bu "yokluğu var kılma" gücü, insanın ontolojik olarak özgür olmasının koşuludur: hiçbir öz, doğa yasası ya da Tanrı buyruğu, bilincin imgelemde yaratacağı olanakları sınırlayamaz. İmgelem, insana mevcut dünyanın sınırlarını aşma ve alternatif dünyalar tasarlama olanağı verir. Sartre, bunun özgürlüğün pratiğe dökülmüş hâli olduğunu söyler ve şu şekillerde açıklar: Geleceğe dair projeler kurmak (örneğin başka bir yaşam biçimi hayal etmek), geçmişi yeniden yorumlamak (örneğin anılara farklı bir anlam yüklemek) ve mevcut koşulları dönüştürmek için eylem planları oluşturmak gerekir.

Bu nedenle imgelem, özgürlüğün "motoru" gibidir: insanın eylem öncesi tasarım gücüdür. Sartre'ın ünlü ifadesiyle insan "özgür olmaya mahkûmdur" (*condamné à être libre*). Bu, her zaman seçim yapmak zorunda olmak ve seçimlerin sorumluluğunu taşımak demektir. İmgelem, seçim alanını açar: farklı olasılıkları düşünmek, yalnızca mevcut olanı değil, olabilecekleri de hesaba katmaktır. İmgelem olmadan özgürlük, yalnızca soyut bir imkân olurdu. Oysa imgelem sayesinde özgürlük, somut seçenekler ve projeler biçiminde yaşanır. Sartre'da imgelem, özgürlüğün hem koşulu hem de eyleme

[18]Gökhan Yılmaz, "Jean-Paul Sartre'da Sanatın Özgürleştirici Rolü" (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2015).

geçiş aracı olarak işler. İnsan, imgelem yoluyla "olan"ın ötesine geçer, "olabilecek"i kurar ve bu sayede hem kendi yaşamını hem de dünyayı dönüştürme sorumluluğunu üstlenir.

Edebiyatın Ontolojik Bir Angajman Eylemi Olarak Kavranışı

Sartre'ın edebiyat üzerine düşüncesinin temel boyutlarından biri, onun angaje (sorumluluk taşıyan) niteliğidir. Ancak bu angajman yalnızca politik bir anlam taşımaz; daha derin, ontolojik bir boyuta sahiptir. *Edebiyat Nedir?* adlı eserinde Sartre, yazarın yazma eyleminin içerdiği sorumluluktan kaçamayacağını savunur. Ona göre yazar, yalnızca biçim ustası olan bir teknisyen değildir; dil aracılığıyla dünyayı başkalarına açan, durumsal bir varlıktır. Şöyle der: "Yazar, adaletsiz ve saçma bir dünyada yaşamaktan utanç duyan insandır [...] bu dünyayı değiştirmek için konuşur"[19]. Sartre'a göre edebî dil, dünyanın rastlantısallığını ve opaklığını açığa çıkaran bir bilinç eylemidir. Yazar; adlandırarak, betimleyerek, anlatıya dökerek şeylerin varlığını ortaya koyar, fakat bunu her zaman insan özgürlüğünün prizmasından geçirerek yapar. Yazmak, "bir varlığı, özgür bir bilinç tarafından kavranmış olduğu hâliyle görünür kılmaktır" Böylece roman, özgürlüğün ontolojik bir yapı olarak tezahür ettiği bir alan hâline gelir.

Bulantı romanında Roquentin, çevresindeki nesnelerin kendi başlarına herhangi bir anlam taşımadıklarını keşfeder. Bu nesneler ancak bilinçli bir bakış, duyusal ve yansıtıcı bir deneyim aracılığıyla anlam kazanır ya da saçma görünür. Romanın sonunda Roquentin'in yazar olmayı düşünmesi tesadüf değildir: yazı, ifade edilemeyeni biçimlendirebilecek tek araç olarak belirir; varoluşsal kaosu yaşanabilir bir anlatıya dönüştürmenin yoludur. Jean-François Louette'e göre, Sartre'da edebiyat yalnızca felsefenin görselleştirilmesi değildir: "Edebiyat, biçim ile düşünceyi, üslup ile ontolojiyi bir gerilim içinde buluşturur; böylece somutlaşmış bir özgürlük deneyimi önerir"[20]. Louette'in "durum içinde yazı" olarak adlandırdığı şey, tam da roman metninin bir varoluş biçimi hâline gelmesiyle ilgilidir, bu yalnızca karakterler için değil, okurun kendi olasılıklarını yansıttığı bir zemin olarak da böyledir.

Fenomenolojik bir bakış açısından edebiyat, durum içindeki öznelik deneyiminin ortaya çıktığı bir alan hâline gelir. Ahlaki ikilemler, varoluşsal başarısızlıklar, kendilikten kaçış gibi temalar, anlatının zaman içinde ilerleyen dinamiğinde keşfe açılır. Adrian van den Hoven bu noktayı şöyle dile getirir: "Sartre'ın anlatısı, bir özgürlük etiğini temsil eder; bunu dogmatik bir söylemle değil, ontolojik sorumluluğun sahnelenmesiyle gerçekleştirir"[21]. Sonuç olarak, Sartre'da edebiyat, yalnızca dünyayı betimleyen değil, onu yeniden yapılandıran varoluşsal bir angajman eylemidir. Bu yapılandırma, özgür, durumsal ve huzursuz bir öznelik üzerinden gerçekleşir. Bu bağlamda roman, rastlantısallık ile proje arasındaki gerilimde şekillenen bir anlatı aracılığıyla durum içindeki varlığa ulaşmanın bir yolu hâline gelir.

Dilin Varlığı Açığa Çıkarma Aracı Olarak Kavranışı

Sartre'ın düşüncesinde dil, hiçbir zaman yalnızca iletişim veya adlandırma işlevine indirgenmiş teknik bir işlem değildir. Tam tersine, bilinç ontolojisine derinden kök salmış olup, gerçekliği açığa çıkaran bir eylem olarak anlaşılmalıdır. Sartre'a göre sözcük, dünyanın pasif bir aynası değil, özgür bilinç aracılığıyla varlığı görünür kılma çabası içinde yer alan amaçlı bir jesttir. Bu nedenle dil, onun felsefesinde varoluşun açığa çıkışında ayrıcalıklı bir araç hâline gelir. *Edebiyat Nedir?* adlı eserinde Sartre, sözcüğün etkin ve angaje doğasını vurgular. Şöyle yazar: "Sözcükler, nesnelere yapıştırılan etiketler gibi işaretler değildir. Onları görünür kılarlar; onları açığa çıkarırlar". Bu anlayış, şiirsel dil ile düzyazı dili arasında radikal bir karşıtlık kurar. Şiirsel dil kendi içine kapalıyken, düzyazı dünyaya, eyleme ve varlığa dönüktür. Bu çerçevede düzyazıyla yazmak, bir öznenin durum içinde yaşadığı dünyayı ifşa ederek onu dönüştürmek anlamına gelir. *Varlık ve Hiçlik*'te bu düşünce daha soyut düzeyde yeniden ele alınır: bilinç, hiçleşme aracılığıyla, kendinde-varlıktan uzaklaşarak anlam üretir. Dil, bu bilincin uzantısı olarak, asla nötr değildir; her zaman varoluşsal bir durum içinde yer

[19] Sartre, *Qu'est-ce que la littérature?*, 94.

[20] Louette, *Sartre: Une écriture en situation*, 37.

[21] Van den Hoven, *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*, 118.

alır. Edebî söylem, dünyanın pasif bir yansıması değil, tam anlamıyla bir ontolojik olaydır: sessiz, anlamsız veya saçma görünen şeylere yeni bir anlam kazandırır.

Christina Howells, "Sartre'da dil, bir özgürlük eylemi olarak işler; rastlantısal ve ham bir gerçekliğe anlaşılabilir bir biçim kazandırır"[22] diyerek bu durumu net bir şekilde ifade eder. *Bulantı* romanında Roquentin, sözcüklerin artık nesneleri karşılamadığını, dilin nesnelerle olan bağının çözüldüğünü keşfeder. Sözcükler opaklaşır, dünya ile dil arasındaki mesafeyi açığa çıkarır. Tam da bu sarsılma hâlinde, dil varlığı görünür kılar, ama bu görünürlük bir kesinlik değil, bir muammadır. Jean-François Louette[23], Sartre'ın edebî diliyle bir görünürlük fenomenolojisinin kurulduğunu öne sürer: dünyayı algılamamız, öznenin niyetliliğiyle biçimlenmiş bir dil aracılığıyla gerçekleşir. Şöyle yazar: "Sartre'da cümle bir eylemdir. Yalnızca söylemekle yetinmez; söylediğini bilinç alanında konumlandırarak görünür kılar" . Bu bağlamda, roman dili ontolojik bir düzenek hâline gelir: yalnızca 'olan'ı değil, olmanın kendisini; zaman içinde, rastlantısallıkla, kırılganlıkla birlikte sahneler. Yazı, varoluşun dışsal bir aygıtı değil, onun simgesel bir biçimidir; anlatı, sözdizimsel yapı, ritim ve anlatıcı sesi aracılığıyla varlığı düşünmenin bir yolu hâline gelir. Sonuç olarak, Sartre'ın sözcüğü bir etiket değil, bir açıklıktır: gerçekliği kapatmaz, tersine onu yoruma, endişeye ve oluşa açar. Bilincin yansıtıcı eylemi olarak dil, varoluşun bir soru, bir görev, bir tamamlanmamış proje olarak açığa çıkmasını sağlayan temel araçtır.

Varoluşu Temsil Etmek: Sartre'da Ontolojik Bir Mekân Olarak Kurmaca

Sartre'ın roman kişisi, kendisi-için-varlığın varoluşsal koşulunun en canlı örneğini sunar: bu özgürlüğünün ve rastlantısallığının farkında olan, daima kendisiyle gerilim hâlinde bir bilinçtir. Klasik romandaki sabit kimlikli kahramanın aksine, Sartre'ın karakteri sürekli bir ontolojik kaçış içindedir; anlam arayışı hep ertelenen, asla tamamlanamayan bir varlık hâlidir. *Bulantı* romanında Antoine Roquentin, bu durumun örneği olabilecek bir figürüdür: bilinçli ama yönünü kaybetmiş bir özne olarak, artık kendisine yabancı ve sarsıcı hâle gelmiş bir gerçekliğin içine gömülmüştür. Onun saçmayı keşfi, soyut bir metafizik aydınlanmaya değil, gündelik ve duyusal bir deneyime dayanır. Örneğin kestane ağacının kökünü gördüğü sahnede varlığın fazlalığını şu sözlerle kavrar: "Önemli olan rastlantısallıktır. Demek istiyorum ki, varoluş tanımı gereği zorunlu değildir. Varlık, fazlalık olmaktır". Bu an, Roquentin'in dünyaya dair sıradan ilişkisinin çözülmesini simgeler: nesneler artık işlevsel ya da tanıdık değildir, çıplak ve amaçsız varlıklarıyla ortaya çıkarlar. Roquentin, şeylere artık anlam yükleyemez çünkü dilin kendisi çözülmektedir; sözcükler gerçeklikle bağdaşmaz hâle gelir. Bu anlam kaybı, saçmanın zaferini simgeler. Sartre, Camus'den önce bu kavramı geliştirir ama etik değil, fenomenolojik bir yaklaşımla bunu yapar.

Sartre'ın karakteri aynı zamanda sürekli kötü niyetle karşı karşıyadır. *Varlık ve Hiçlik*'te Sartre, kötü niyeti insanın kendi özgürlüğünden kaçma, kendini bir şey gibi tanımlayarak özne olmaktan kaçınma çabası olarak tanımlar. Roquentin bu varoluşsal ikiyüzlülüğü, örneğin Anny ile olan anılarına sığınmak ya da gündelik bir rutine tutunmak istediğinde yaşar. Ancak bu girişimlerin hiçbiri bilincinin keskin farkındalığını askıya alamaz. Bu anlamda kötü niyet, yalnızca bir felsefi kavram değil, aynı zamanda anlatısal bir araç hâline gelir. Christina Howells'ın belirttiği gibi: "Sartre'da kötü niyet, hem varoluşsal bir strateji hem de edebî bir yapıdır. Karakterin algıladığıyla kaçmak istediği şey arasındaki anlatı gerilimini organize eder"[24]. Tam da bu önceden biçimlenmiş anlam arzusuyla zor ulaşılan özgünlük arasında gidip gelen salınım, Sartre'ın karakterini karmaşık, merkezsizleşmiş ve istikrarsız bir figür hâline getirir.

Adrian van den Hoven da, Sartre'ın karakterlerinin felsefi kavramların somut temsilleri olduğunu, ancak asla basit alegorilere indirgenmediklerini vurgular. Bu karakterler yaşar, başarısız olurlar, çelişkiye düşerler; işte tam da bu ontolojik gerçeklik, Sartre'ın kurmacasına felsefi derinlik kazandırır: "Sartre'ın romanlarının gücü, varoluşsal kaygıyı doğrudan kuramsallaştırmadan somutlaştırabilmelerinden gelir. Okur, özgürlüğü bir kavram olarak değil, baş döndürücü

[22] Howells, *Sartre: The Necessity of Freedom*, 127.

[23] Louette, *Sartre: Une écriture en situation*, 54.

[24] Howells, *Sartre: The Necessity of Freedom,* 133.

bir deneyim olarak yaşar"[25]. Sartre'da sanatın özgürleştirici rolü, hem özgürlük felsefesi hem de edebiyat eleştirisi düzleminde anlaşılır. Sartre, sanatın yalnızca estetik bir faaliyet olmadığını; bireyin kendi özgürlüğünü keşfetmesinin ve başkalarının özgürlüğüne seslenmesinin bir aracı olduğunu savunur. Bu görüşü, özellikle Jean Genet ve Gustave Flaubert üzerine yaptığı çalışmalarda belirginleşir.

Sartre'a göre sanat eseri, "dünyaya bir olanak önermek"tir. Sanatçı, imgelem aracılığıyla mevcut dünyanın sınırlarını aşar, alternatif anlamlar ve değerler kurar. Bu süreçte sanatçı; kendi özgürlüğünü yaşar: Çünkü yaratma eylemi, mevcut gerçekliğin yeniden düzenlenmesi ve başka bir "varlık kipinin" önerilmesidir ve yazar başkalarının özgürlüğüne seslenir: Okur ya da izleyici, eseri alımlarken kendi imgelemini ve özgürlüğünü harekete geçirir. Sartre'ın *Qu'est-ce que la littérature?*'de söylediği gibi, "Yazar, okuru özgürlüğe davet eder." Sartre, *Saint Genet, comédien et martyr*[26] adlı dev biyografik–felsefi çalışmasında Genet'nin suçlu, dışlanmış, "toplumun ötekisi" konumunu sanatsal yaratıcılığa dönüştürmesini inceler. Genet, hırsızlık ve hapishane deneyimlerini, dilin ve edebiyatın dönüştürücü gücüyle estetik bir biçime taşır. Sartre'a göre Genet, kendisine dayatılmış kimliği (suçlu, sıra dışı) kendi seçtiği bir biçime dönüştürerek özgürlüğünü icra eder. Yazı, onun için bir kendini yeniden yaratma alanıdır. Genet, geçmişin belirlenimlerinden kurtulmak için dili kullanır; toplumun "damgaladığı" anlamları tersyüz eder. Böylece sanat, sosyal belirlenimciliğe karşı bir özgürlük pratiği hâline gelir.

Sartre'ın *L'Idiot de la famille*[27] adlı üç ciltlik çalışması, Flaubert'in yaşamı ile eserlerini özgürlük bağlamında okur. Flaubert, orta sınıf normlarına uyum sağlamayan, toplumsal rolleri reddeden bir figürdür. Sanatı, özellikle *Madame Bovary*, bireysel duyarlılığı ve gözlemi merkeze alır. Sartre'a göre Flaubert, çocukluk travmaları ve aile baskısı sonucu "edilgen bir özgürlük" biçimi geliştirir. Gerçeklikte aktif bir toplumsal eylem yerine, sanatsal bir dünya kurar. Flaubert'in yazısı, toplumsal belirlenimleri reddetmenin ve kendi seçtiği bir ifade alanı yaratmanın yoludur. Ancak Sartre, Flaubert'in özgürlüğünü "estetik alana hapsetmesi" nedeniyle eleştirir; ona göre Flaubert, özgürlüğünü toplumla dönüştürücü bir eylem bağlamında tam olarak gerçekleştiremez.

Sartre için sanat, hem yaratıcı hem alımlayıcı düzlemde özgürlük pratiğidir. Ancak bu özgürlüğün tam anlamıyla gerçekleşmesi, sanatsal eylemin toplumsal bir dönüşüm amacıyla birleşmesine bağlıdır. Genet'de bu birleşme radikal biçimde görülürken, Flaubert'te özgürlük daha çok bireysel estetik alanla sınırlı kalır. Dolayısıyla, Sartre'ın roman kişisi salt bir edebiyat kahramanı değildir; kendisi-için-varlığın sahnelendiği, özgürlüğün, sorumluluğun ve özsüzlüğün dramatik şekilde yaşandığı bir varlık düzlemidir. Roman, bu anlamda bilincin bir sahnesine dönüşür: burada özne, önceden verilmiş bir varlık değil, sürekli inşa edilmekte ya da yapısöküme uğramakta olan bir varlıktır. Sartre'da roman anlatısı, hiçbir zaman yalnızca doğrusal bir olay örgüsü ya da gerçekliğin taklidiyle sınırlı değildir. Aksine, roman varoluşsal bir keşif mekânı hâline gelir; anlatının yapısı, kendisi-için-varlığın süreksizlik, açık zamanlılık, özden sürekli kaçış gibi ontolojik gerilimlerini yansıtır. Bu bağlamda, Sartre'ın romanı, boşluk, kuşku ve özgürlükle yoğrulmuş düşünümü içeren bir formdur.

Özgürlük Yolları üçlemesinde Sartre, Mathieu Delarue karakteri üzerinden felsefi bir fresk kurar; Mathieu'nun dünyayla kurduğu ilişki, bütünüyle özgürlüğün içsel deneyimi tarafından belirlenmiştir. Bu romanda önemli olan dışsal eylem değil, öznenin seçimlerini, tereddütlerini ve başarısızlıklarını nasıl yaşadığıdır. Anlatı, böylece, edim hâlindeki bilincin aynası, varoluşsal kararsızlığın ifade bulduğu bir alan hâline gelir. Bu anlatı yapısı, zamansal süreksizlik ve yoğun bir iç gözlem ile karakterizedir. Zaman, ölçülebilir olayların ardı ardına dizilmesi değildir; tersine, Sartre'ın *Varlık ve Hiçlik*'te belirttiği gibi, "Zaman ben değilim; zaman, zaman içinde kendimle ne yapmaya karar verdiğimdir". Bu zaman anlayışı, anlatının dokusuna da siner: bellek, beklenti, kaygı ve geleceğe dönük projeler, sabit bir merkezden yoksun

[25] Van den Hoven, *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*, 97.

[26] Jean-Paul Sartre, *Saint Genet, comédien et martyr* (Paris: Gallimard, 1952). Türkçesi için bkz. *Aziz Genet: Oyuncu ve Şehit*, çev. Ayberk Erkay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006).

[27] Jean-Paul Sartre, *L'Idiot de la famille: Gustave Flaubert de 1821 à 1857* (Paris: Gallimard, 1971–1972). Türkçesi için bkz. *Ailenin Budalası: Gustave Flaubert 1821–1857*, çev. Bertan Onaran (İstanbul: Can Yayınları, 1992–1994).

bilinç akışında iç içe geçer. Jean-François Louette[28], bu anlatısal formun klasik dramatik ilerleme mantığını bozduğunu ve onun yerine hiçliğin sahnelenmesini koyduğunu vurgular. Şöyle yazar: "Sartre'ın romanının işlevi bir kaderi anlatmak değil, varoluşun temel belirsizliğini ve öngörülemezliğe açık yapısını figüratif olarak temsil etmektir". Bu anlatı kapanışına direnç, Sartre'ın ontolojik erekselciliği reddetmesiyle doğrudan ilişkilidir: varoluşun kendinde bir amacı yoktur; o salt rastlantısallıktır ve anlatı, bu rastlantısallığın sahnesine dönüşür.

Bulantı'da bu süreksizlik, günlük biçimi aracılığıyla ifade bulur. Bu form, parçalı bir zaman deneyimini yansıtmaya olanak tanır: duraklamalar, geri dönüşler, durgunluk ve askıya alınmış anlar. Roquentin kahramanlık yolunda ilerlemez; şehirde dolaşır, notlar alır, düşüncelere dalar. Bu görünen pasiflik, aslında derin bir ontolojik faaliyet maskesidir: bilinç, anlamın kendisinin inşa edilmesi gereken bir dünyada kendi yerini aramaktadır. Christina Howells, Sartre anlatısının bu özgüllüğüne dikkat çeker: "Sartre'da roman yazımı, anlatısal bir kriz mekânıdır; burada karakterin özgürlüğü, tutarlı bir yol izlenemeyişinde yansır"[29]. Yazı, böylece, sürekli kaçış hâlinde olan, asla tamamlanamayan kendisi-için-varlığın hareketine eşlik eder. Adrian van den Hoven, bu anlatı tarzını daha da ileri götürerek varoluşçu bir üslup tanımlar: zamansallığın ve anlatı kimliğinin parçalanmasıyla karakterize edilen bir tarzdır. Sartre'ın anlatısı ona göre "hiçliğin biçimsel karşılığıdır: ilerler, geri çekilir, tereddüt eder, ama asla dengeli bir noktaya ulaşmaz"[30]. Hiçlik, yalnızca tema ya da karakter düzeyinde değil, doğrudan anlatının yapısında da ifade bulur; böylece anlatı, kaygının ve özgürlüğün bizzat bedenlendiği bir biçim hâline gelir. Dolayısıyla Sartre'ın romanı, yalnızca bir hikâye anlatmak için değil, varoluşu deneyimlemek için vardır. Anlatı, insanın en istikrarsız ve en özgür boyutunun açığa çıktığı biçimsel bir laboratuvar hâline gelir. Roman, gerçekliğin aynası değil, varlığın belirdiği bir alan, felsefenin yalnızca düşünebildiği şeyi anlatının gösterdiği yerdir.

Sartre'ın yaklaşımının en güçlü yönlerinden biri, edebiyatı ontolojik bir hakikat mekânı olarak kavrayabilmesinde yatar. Yani edebiyat, öznenin bir durum içindeki varlık olarak, rastlantısallığı, özgürlüğü ve sorumluluğuyla birlikte açığa çıktığı bir sahnedir. Estetik biçime ya da yapısalcı kuramlara dayanan anlayışların aksine Sartre, yazıyı varoluşsal bir olay olarak düşünür; burada her sözcük ve her cümle dünyaya dair bir angajmanı temsil eder. Bu fikir, yaşantılanan zamanı yapılandıran bir anlatı eylemi olarak gören Paul Ricoeur[31] gibi düşünürleri derinden etkilemiştir. Ricoeur'e göre anlatı, öznenin zaman içinde biçim kazanmasını sağlayan bir yoldur. Sartre bu kavramları doğrudan kullanmasa da bu düşünceyi önceden sezmiştir: onun romanı gerçeği temsil etmez, anlatının bizzat kendisinde inşa eder. Öte yandan Maurice Blanchot[32], Sartre'ın yazıyı sabit egonun ortadan kalktığı bir yer olarak kavrama biçimini kabul eder; ancak Sartre'ı felsefî bir iradeciliğe saplanmakla eleştirir: "Sartre'da yazı hâlâ bilinçli bir projeye tabi kalır; dilin özneyi tümüyle terk ettiği noktaya ulaşmaz". Ne var ki, Sartre'ın edebî bir ontoloji inşa etme çabası bazı kavramsal sınırlarla karşılaşır.

Her şeyden önce Sartre, dili bir araç biçiminde kavramaya devam eder: sözcük, bir şeyi ifşa etmeli, ortaya koymalı, göstermelidir. Şiiri, kendi içine kapalı bir dil olduğu gerekçesiyle eleştirir ve onun simgesel açılım gücünü tanımakta isteksiz davranır. Bu yaklaşım, Jacques Derrida[33] tarafından köklü biçimde sorgulanır. Derrida'ya göre dil, özünde fark, erteleme ve ayrıklıkla (différance) damgalanmıştır; yani anlamın doluluğuna ulaşmayı sürekli engelleyen yapısal bir istikrarsızlık içerir. Bu durumda edebiyat, varlığın tekil ve doğrudan bir açığa çıkışı olamaz; sadece izlerin ertelenmiş oyunu, merkezsiz bir yazı hareketidir. Benzer şekilde, Hélène Cixous gibi feminist ve postyapısalcı düşünürlerde edebiyat, öznenin, cinsiyetin ve anlamın parçalandığı bir alan hâline gelir; durumsal bir bilinci sabitlemenin yolu değil, onu

[28] Louette, *Sartre: Une écriture en situation*, 74.

[29] Howells, *Sartre: The Necessity of Freedom,* 141.

[30] Van den Hoven, *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*, 103.

[31] Paul Ricœur, *Temps et récit I: L'intrigue et le récit historique* (Paris: Seuil, 1983).

[32] Maurice Blanchot, *L'espace littéraire* (Paris: Gallimard, 1955), 71.

[33] Jacques Derrida, *De la grammatologie* (Paris: Minuit, 1967).

[34] Hélène Cixous, *La venue à l'écriture* (Paris: UGE, 1975), 41.

dağıtmanın ve yeniden icat etmenin aracıdır. Cixous[34] şöyle yazar: "Yazı bir özneyi yansıtmaz; onu dağıtır, dili içinde yeniden kurar". Bu yaklaşım, erkek, bütüncül ve akılcı kalan Sartre öznesine karşı radikal bir kırılmayı temsil eder.

Tüm bu eleştirilere rağmen, Sartre'ın katkısı temel bir önemde kalmaya devam etmektedir: edebiyatı felsefî bir jest, varoluşun okunabilir kılındığı bir eylem olarak düşünmeye cüret eden ilk düşünürlerden biridir. Romanda ontolojiyi cisimleştirme çabası, dil, öznellik ve dünya arasındaki ilişki üzerine birçok çağdaş tartışmanın önünü açmıştır. Her ne kadar katı varoluşçuluğun dışında kalsalar da, Annie Ernaux ve Édouard Louis gibi yazarlar, sorumluluk taşıyan bir anlatı fikrini kendi tarzlarında sürdürmektedir. Onların yazısı, yaşanmış hakikatin ifadesine dönüşen bir eylem, dünya içinde ve dünya aracılığıyla bir kendilik ifşasıdır. Bu yönüyle Sartre'ın varoluşsal edebiyat projesini postmodern bir biçimde sürdürürler. Sonuç olarak, Sartre'ın edebî ontolojisi tamamlanmış bir öğreti ya da kapalı bir sistem değildir; aksine, yazın, düşünce ve varoluş arasındaki ilişkiye dair açık uçlu bir öneridir. Şekil ile içerik, yazı ile düşünce, kurmaca ile hakikat arasında kurduğu bu verimli gerilim, hem yazarlar hem filozoflar hem de edebiyat kuramcıları için hâlen güçlü bir esin kaynağı olmaya devam etmektedir.

Anlatı, Hiçlik ve Anti-Kahraman: Sartre'da Kurmaca Biçim ve Öznenin Ontolojik Dağılması

Jean-Paul Sartre'ın edebî anlatısı, yalnızca içerik olarak değil, biçimsel düzeyde de varoluşsal ontolojinin izlerini taşır. Geleneksel anlatının teleolojik yapısını reddeden Sartre, parçalı, içe dönük, süreksiz ve kapanıştan kaçınan bir kurmaca biçimi geliştirir. Bu tercih, estetik bir devrimden ziyade, bilincin yapıtaşı olan hiçlik, özgürlük ve sorumluluk gibi ontolojik kavramların anlatı düzleminde sahnelenmesi olarak anlaşılmalıdır. Özellikle *Les Chemins de la liberté-Özgürlük Yolları*-üçlemesinde, Mathieu Delarue karakteri üzerinden dışsal olaylardan çok içsel çatışmalar ve karar anlarıyla biçimlenen bir varoluş sergilenir. Mathieu'nun hikâyesi bir "başarı anlatısı" değil, sürekli karar anlarında kesintiye uğrayan ve bütünlükten kaçınan bir varoluş dramaturgisidir. Jean-François Louette bu yapısal tercihi şöyle özetler: "Sartre anlatısı, bir dünyanın tutarlılığını hedeflemez; dengesiz, sürekli oluş hâlindeki bir bilinci sergilemeyi amaçlar"[35].

Bu tür bir anlatı, klasik zaman tasavvuruna değil, fenomenolojik zamansallığa dayanır. Sartre'ın *L'Être et le Néant-Varlık ve Hiçlik*-'te belirttiği gibi: "Zaman, kendisi henüz olmayan şeye doğru kendisini aşan kendisi-için-varlığın varlık kipidir". Bu ontolojik zaman anlayışı edebiyata, çözümleme ve bütünlüğü reddeden, sürekli açılan bir anlatı biçimi olarak yansır. Anlatının süreksizliği, yalnızca biçimsel bir özellik değil, aynı zamanda özgürlüğün ve hiçliğin deneyimsel temsilidir. *La Nausée*'de- *Bulantı*- Roquentin'in kesintili düşünsel monologları, öznenin istikrarsız, yabancılaşmış ve anlamdan arınmış hâlini dışavurur. Adrian van den Hoven bu anlatı tarzını "varoluşsal süreksizlik stili" olarak adlandırır[36]. Bu biçimsel dağılma, özne kurgusuna da sirayet eder. Sartre'ın romanlarında karşımıza çıkan karakterler, Roquentin, Mathieu, geleneksel anlamda bir kimliğe, yöne ya da telosa sahip değildir. Onlar "bir oluş içinde" olan, kendiyle çakışmayan ve her zaman başka bir şeye yönelen figürlerdir. Bernard-Henri Lévy[37], bu durumu şu şekilde tanımlar: "Sartre kahramanı, hiçbir zaman kendisiyle örtüşmeyen kişidir; kendine mesafesi olan, geç kalan, eksiklik taşıyan insandır". Bu eksiklik durumu, Sartre'ın *kendi-için-varlık* (pour-soi) kavramıyla doğrudan ilişkilidir: insan, henüz olmadığı şeydir ve hiçbir zaman özdeşleşemeyeceği bir "ben"e yönelmiş hâlde yaşar.

Anti-kahraman figürü, yalnızca tematik değil, aynı zamanda yapısal bir çözülmedir. İçsel seslerin çoğulluğu, metin içi yankılanmalar, anlatıcıyla karakter arasındaki geçişkenlik, öznenin bölünmüşlüğünü estetik düzlemde işler. Bu yaklaşım, postmodern kimlik kuramlarıyla da örtüşür. Örneğin Judith Butler[38], *Giving an Account of Oneself* adlı eserinde şunu savunur: "Özne, kendisini hiçbir zaman tam olarak anlatamaz; çünkü daima kendisini çevreleyen ve aşan söylemsel bağlamlarla şekillenir". Sartre, bu teorik durumu edebî olarak sahneler: Roman, özneyi bütünleştirmez; aksine, özneyi bozunuma uğratır, açar ve ifşa eder. Kurmaca, bir tür anti-mitoloji işlevi görür: kahramanlığı, çözümleri ve kapanışı

[35] Louette, *Sartre: Une écriture en situation*, 62.

[36] Van den Hoven, *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*, 101.

[37] Lévy, *Le siècle de Sartre*, 184.

[38] Judith Butler, *Giving an Account of Oneself* (New York: Fordham University Press, 2005), 38.

reddeder. Bu nedenle, Sartre'ın yazını, edebî olarak felsefe üretir: öznelliğin ve anlamın kırılganlığını kurmaca üzerinden düşünmenin yollarını açar.

Sartre'ın anlatısı, geleneksel anlatı konvansiyonlarından kökten bir şekilde sapar. Gerçekçi romanın ereksel doğrusal yapısına karşılık Sartre, parçalı, içe dönük ve süreksizlikle belirlenen bir form önerir. Ancak bu yapı yalnızca üslup açısından bir tercih değildir; bilakis, Sartre'ın bilinç anlayışının hiçlikle, açıklıkla ve özgürlükle tanımlanan doğasını yansıtır. Bu bağlamda, Sartre'ın romanı bir anti-mit işlevi görür: kahramanlığı, bütünlüğü ve çözümü reddeder. Başarısızlığı ontolojik bir kiplik, parçalanmayı ise varoluşun hakikati olarak sergiler. Kurmaca, öznenin yapısını çözen bir inşa alanına dönüşür; yazının kendisi, varlığın kırılganlığını ve tutarsızlığını yansıtan bir yüzey olur.

Sartre'ın edebiyatı yalnızca gerçekliği temsil etmekle yetinmez; varoluşu, en somut, en tekil ve aynı zamanda en evrensel yönleriyle yakalamayı amaçlar. Sartre'da roman, dünya-içinde-varlık'a ulaşma biçimi hâline gelir; yani insan varoluşunun temel yapılarının, rastlantısallık, özgürlük, kaygı, kötü niyet, bir karakterin somut deneyimi üzerinden ifşa edildiği bir formdur. *Bulantı* veya *Özgürlük Yolları*'nda Roquentin ve Mathieu figürleri arketipler değil, durum içinde yakalanmış öznelerdir; bedensel, duygusal ve zamansal deneyimleriyle temsil edilirler. Anlatı, saçmayla karşı karşıya kalan bir öznelliği sahneye taşır; bu karşılaşma ise bir tür fenomenolojik eyleme dönüşür. Maurice Merleau-Ponty'nin de belirttiği gibi: "Roman, deneyimi yaşanabilir kılma, onun duyusal dokusunu açığa çıkarma girişimidir; ondan mantıksal bir hakikat çıkarmak değil"[39]. Sartre da bu sezgiyi paylaşır: Varlık bir kavram olarak verilmez; bir durum içinde, görünürlükte belirir. Yaşantının bu tekilliği, paradoksal biçimde evrensele açılır. Paul Ricoeur[40], ünlü üçlemesi *Zaman ve Anlatı*'da, anlatının "zamanı yapılandırma" imkânı sunduğunu, düzensiz deneyimi anlaşılabilir bir forma dönüştürdüğünü ileri sürer, bu da bir kapanma anlamına gelmez; anlatı aracılığıyla öz-bilincin oluşmasına olanak sağlar. Sartre'ın karakteri, yaşanmış bir dünyanın öznesi olarak, kendi varoluşumuzun eleştirel bir aynasına dönüşür.

Sartre'dan Çağdaş Edebiyata

Sartre'ın romanı anlamı dayatmaz. Bilinçli olarak belirsizlik alanları açar, yorumlamayı gerilim altına alır ve okuyucuyu yorumsal bir sorumluluğa çağırır. Anlatı, anlamın verilmediği, ancak inşa edilmesi gereken bir etik mekân hâline gelir. Jean-François Louette bunu şu şekilde özetler: "Sartre'ın romanı, insanı temsil etmeye çalışmaz; onun var olma gücünü, kendine soru sorabilme kapasitesini görünür kılmayı hedefler"[41]. Öte yandan Gérard Genette[42], anlatının yapısı gereği zamanın biçimlendirilmesi olduğunu hatırlatır. Sartre'da ise bu zaman, hiçbir zaman soyut değildir; bellek, beklenti, sapma, karar gibi yaşamsal kiplerle iç içedir. Roman, ontolojik bir düzenek hâline gelir; burada varlık, oluş hâlindeki bir deneyim olarak görünür: ne tamamlanmış, ne de bütünleşmiş bir yapıdır. Bu anlamda, Sartre'ın edebiyatı, dünyayı konumlanmış bir bilince nasıl verildiğini göstermeye çalışan fenomenolojik geleneğe dâhil olur. Edebiyat burada hem eleştirel bir ayna hem bir ifşa mekânı hem de varlık içinde bir angajman eylemidir. Anlatı ne kuramsal ne de kapanmış bir yapı sunar; aksine, dünya içinde bir varlık biçimi, öznenin kendine yabancı olanla karşılaşma mekânı hâline gelir.

Sartre'ın romanı ontolojik bir ifşa mekânı hâline getirme yönündeki düşünüşüne rağmen, bu girişim felsefenin açıklayıcı amacı ile kurmacanın sezgisel, açık uçlu ve çok anlamlı doğası arasında temel bir gerilim doğurur. Felsefenin kavramsallaştırma çabasıyla karşılaştırıldığında, edebiyat sahneleme, bedenleştirme ve sarsma işlevi görür. Romanda beliren varlık, rasyonel bir kavram olarak değil, yazı yoluyla gerçekleşen bir olay olarak görünür hâle gelir, çoğu zaman parçalı, çelişkili ve tek bir yoruma indirgenemeyecek niteliktedir. Maurice Blanchot, Sartre'daki bu gerilimi ilk fark eden düşünürlerden biridir. *L'espace littéraire-Edebî Mekân-* (1955) adlı eserinde, Sartre'ın yazıyı açık ve denetlenebilir bir felsefî niyete bağlamasını eleştirir: "Sartre'da yazı, bilinçli bir projeye bağlı kalır. Oysa edebî dil, öznenin iradesini her zaman

[39] Maurice Merleau-Ponty, *Sens et non-sens* (Paris: Gallimard, 1948), 124.

[40] Ricœur, *Temps et récit I: L'intrigue et le récit historique*, 75.

[41] Louette, *Sartre: Une écriture en situation*, 92.

[42] Gérard Genette, *Figures III* (Paris: Seuil, 1972).

aşar; bir uçurumdur, anlamın kaçtığı, dağıldığı bir mekândır"[43]. Blanchot'ya göre gerçek edebiyat, açıklayıcı değildir; dilin opaklığından geçer ve belirlenemezliğin açıldığı bir alan yaratır. Bu eleştiri, Sartre'ın projesindeki paradoksa işaret eder: edebiyatı felsefenin bir aracı hâline getirmek istemek ister, oysa edebî dil, denetimi sürekli reddeder. Bu eleştiri, Jacques Derrida'nın düşüncelerinde de yankı bulur. *La voix et le phénomène-Ses ve Fenomen-* adlı eserinde, Derrida dilin herhangi bir ontolojik hakikati doğrudan iletebileceği fikrini kökten sorgular. Anlamın her zaman ertelendiğini, kendine asla bütünüyle mevcut olmadığını, çünkü iz ve yazı tarafından parçalandığını gösterir: "Anlamın saf mevcudiyeti yoktur. Her türlü anlam, yokluk, tekrar ve différance ile damgalanmıştır"[44] Bu bağlamda, Sartre'ın *Edebiyat Nedir?* adlı eserinde ortaya koyduğu, anlamı doğrudan açığa çıkaran şeffaf bir dile olan inancı, radikal bir eleştiriye maruz kalır: "insanı insana söyleyen" saf bir sözcük yoktur; her dilsel ifade aracılık, kayıp ve sapma içerir.

Edebiyat, sabit bir ifşa aracı olmaktan çıkar; anlam oyunlarının, çoklu yorumların, ironinin ve différance'ın alanı olur[45]. Benzer bir eleştiri de Roland Barthes[46] tarafından dile getirilir. *Le degrée zéro de l'écriture-Yazının Sıfır Derecesi-* adlı eserinde, Barthes edebî yazının bir doğruluk iletme kodu değil, "önceden belirlenmiş bir işlevi olmayan bir biçim", yani öznenin maddeleştiği bir yüzey olduğunu savunur. Onun "beyaz yazı" dediği şey, Sartre'ın mesaj odaklı, teorik ve niyetli yazısına doğrudan zıt bir biçimdir. Son olarak, Paul Ricoeur, *Zaman ve Anlatı* eserinde, kurmacanın yalnızca varoluşsal gerçekliği yansıtmakla kalmayıp, anlatı araçları yoluyla deneyimi yeniden yapılandırdığını kabul eder. Şöyle yazar: "Kurgu yalnızca bir ayna değildir; varlığı dil içinde yeniden yapılandıran şiirsel bir aracılıktır"[47]. Özetle, Sartre'ın projesi düşünsel olarak sınırda bir girişimi temsil eder: Kurmacayı felsefenin bir uzantısı hâline getirmek, edebî dilin çok anlamlı, istikrarsız ve sonuca bağlanmayan yapısını göz ardı etmek anlamına gelir. Bu, Sartre açısından bir başarısızlık değil, onun düşüncesinin verimli paradoksunu ortaya koyar: Felsefeye direnen bir dil içinde felsefîyi içeren bir edebiyat yaratma arzusudur.

Eserinde yer alan epistemolojik ve estetik gerilimlere rağmen Jean-Paul Sartre, edebiyatı bir varoluş eylemi olarak düşünmenin yollarını açarak son derece verimli bir alan inşa etmiştir. Onun etkisi yalnızca varoluşçulukla sınırlı kalmamış; modern edebiyatın yönelimlerini ve çağdaş edebi biçimlenmelerini derinden etkilemiştir. Sartre'dan sonra yazı, hem öznenin krize sokulduğu bir mekân, hem biçimlerin deneyselleştirildiği bir laboratuvar, hem de dil ile dünya arasındaki sürtüşmenin yüzeyi hâline gelmiştir. Sartre'ın bu projesinin en doğrudan ve sistemli mirasçısı Simone de Beauvoir'dır. *Mandarinler*[48] romanında, kişisel angajman, ahlaki sorumluluk ve tarihsel koşulluluk arasındaki gerilimi işler, fakat bunu toplumsal cinsiyet perspektifi ile daha da derinleştirir. *İkinci Cinsiyet*'te şu ünlü cümleyi kurar: "Kadın doğulmaz, kadın olunur."[49] Bu ifade, Sartre'ın kendisi-için-varlık şemasını, bedensellik, cinsellik ve iktidar ilişkileriyle biçimlenmiş bedensel bir ontolojiye kaydırır. Beauvoir'a göre kadın deneyimi, özgürlük ile toplumsal koşulluluk arasındaki çatışmanın paradigmatik alanıdır. Bu yüzden roman, bu tarihsel ve toplumsal bağlamda yerleşik varoluşsal diyalektiğin ifadesine dönüşür.

Marguerite Duras'ta, özellikle *Lol V. Stein'in Tutkusu*[50] adlı romanında, Sartre'ın etkisi daha dolaylı ama yapısal olarak güçlüdür. Duras'da özne artık özgür değil, dağılmış, yönünü kaybetmiş, dille parçalanan bir varlıktır. Anlatı, artık bir "durum içindeki bilinç"e değil, belirsiz ve sallantılı bir söyleme dayanır; öznellik, yazının içinde eriyip silinir. Hélène

[43] Blanchot, *L'espace littéraire*, 88.

[44] Jacques Derrida, *La voix et le phénomène* (Paris: PUF, 1967), 65.

[45] Jacques Derrida, *La dissémination* (Paris: Seuil, 1972).

[46] Roland Barthes, *Le Degré zéro de l'écriture* (Paris: Seuil, 1953).

[47] Ricœur, *Temps et récit I: L'intrigue et le récit historique*, 78.

[48] Simone de Beauvoir, *Les Mandarins* (Paris: Gallimard, 1954). (Collection Blanche). Türkçesi için bkz. *Mandarinler*, çev. Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1978).

[49] Simone de Beauvoir, *Le Deuxième Sexe* (Paris: Gallimard, 1949), 285.

[50] Marguerite Duras, *Le Ravissement de Lol V. Stein* (Paris: Gallimard, 1964). (Collection Blanche). Türkçesi için bkz. *Lol V. Stein'in Tutkusu*, çev. Şule Demirkol (İstanbul: Can Yayınları, 1991).

Cixous, *La venue à l'écriture -Yazıya Geliş-*[51] adlı eserinde bu dönüşümü şöyle dile getirir: "Artık yazan özne değildir; yazı, özne hâline gelir, kendi çözülüşünün eşiğinde bir özneyi icat eder." Duras tipi özne artık bir projeyi taşıyan varlık değil; varlığı yerinden eden ve çözen bir dilin etkisiyle oluşan bir sonuçtur.

Alain Robbe-Grillet[52], Yeni Roman akımının öncüsü olarak, Sartre'ın başlattığı temsiliyet krizini uç noktaya taşır: psikoloji ve içsel duygulanım tamamen metinden çıkarılır. *Yeni Roman İçin* adlı manifestosunda şöyle der: "Tahlil romanı ömrünü tamamlamıştır; artık nesne, saf varlığıyla oradadır, onu süzen ya da dönüştüren hiçbir öznellik yoktur." Bu yorumdan arınmış nesnel gerçekçilik, Sartre'ın bilinci görünür kılma projesiyle doğrudan çelişir gibi görünse de aslında onun mantıksal bir uzantısıdır: bilincin aşırılaşması ya da çıkmaza girmesi sonucu, özne geri çekilir ve dünyanın maddesi ön plana çıkar.

Son olarak, Nathalie Sarraute[53], *Kuşku Çağı* adlı eserinde, öznelik ile dış dünya arasındaki görünmez titreşimlere odaklanır. "Tropisme" adını verdiği, öznenin bilinçaltındaki mikro hareketleri analiz ederek şunu söyler: "Çağdaş roman artık varlığa ulaşmaz; onu ancak söylenmemiş olanın sessizliğinde hafifçe okşar." Bu bağlamda edebiyat artık varlığı kavramsallaştıran değil; onu sezdiren, hissettiren, dile gelmeyenin sınırında dolanan bir mekân olur. Tüm bu dönüşümler, genişletilmiş bir edebi fenomenolojinin önünü açmıştır. Bu bağlamda yazı, artık sabit bir ontolojik anlamın taşıyıcısı değil; gerçekliğin kırıldığı, ortaya çıktığı, parçalı, açık ve tamamlanmamış bir deneyim olarak verildiği yer hâline gelir. Bu dönüşüm, Sartre'ın mirasını reddetmek değil, onu farklı bir düzlemde sürdürmektir: artık bilincin şeffaflığı değil, varlığın karmaşıklığı, dağınıklığı ve yazı içindeki erimesi kabul görür.

Sonuç

Bu çalışmanın sonunda açıkça görülmektedir ki, Sartre'ın edebiyatı düşünce ve biçim tarihindeki ayrıksı yerini korur: Ne yalnızca politik angajmanın ne de basit bir estetik haz aracı olan Sartre'ın yazını, varlık ile dil arasında, kavramsal düşünce ile kurmaca arasındaki verimli bir gerilim alanında konumlanır. Sartre için roman, felsefenin bir dışavurumu değil, ontolojik sorgulamanın bir laboratuvarıdır; burada insan varoluşu tüm karmaşıklığıyla görünür hâle gelir. Sartre'ın edebiyatında roman, varlığın açığa çıktığı bir düzenek hâline gelir: Roquentin, Mathieu gibi karakterler anlatısal tipler değil, fenomenolojik figürlerdir; kaygı, rastlantısallık, özgürlük ve kötü niyetle yoğrulmuş öznelliklerdir. Anlatının kendisi de süreksizliği, yansıtıcılığı ve parçalı zaman kurgusuyla kendisi-için-varlığın yapısını yansıtır: tamamlanmamış, sürekli oluş hâlinde olan bir öznelerdir. Bu çerçevede Sartre, yalnızca düşünsel değil, aynı zamanda bedenselleşmiş, canlı ve dramatik bir ontoloji önerir; bu ontoloji, anlatının içinde deneyimlenir, yalnızca teoride düşünülmez. Ne var ki, romanı bir ontoloji taşıyıcısı kılma çabası, bazı çelişkiler de barındırır.

Blanchot, Derrida, Cixous ve Barthes'ın da gösterdiği gibi, edebî dil kavramsal denetime direnir; anlamı sabitlemektense açar, çoğaltır, kaydırır. Bu durumda Sartre'ın projesi, metnin direncine, dilin özerkliğine ve göstergenin belirlenemezliğine çarpar. Ancak işte tam da bu gerilim diğer bir deyişle felsefi açıklık ile şiirsel opaklık arasındaki çatışma; Sartre'ın yaklaşımını zenginleştirir. Bu anlamda, Sartre'ın mirası kapalı bir öğreti değil, farklı düşünme biçimlerine bir davettir. Bizi, edebiyatla kurduğumuz ilişkiyi yeniden düşünmeye çağırır: onu yalnızca gerçekliğin bir aynası değil, varoluşsal yaratımın bir mekânı olarak kavramaya yöneltir. Bu da bizi, ontolojiyi artık yalnızca bir düşünce sistemi olarak değil, varlığı gösterme biçimi, anlatı, sahneleme ve figürleştirme aracılığıyla ifşa eden bir eylem, yazınsal bir jest olarak yeniden düşünmeye götürür. Sonuç olarak, bu araştırma, kurmaca, fenomenoloji ve öznellik arasındaki bağları daha derinlemesine keşfetmeye ve romanı kendi başına bir amaç değil, ontolojik güncellemenin bir süreci olarak düşünmeye davet eder: bu da okuru bir anlamın önceden var olmadığı, fakat yazma ve okuma eyleminin içinde inşa edildiği bir alana sevk eder.

[51] Cixous, *La venue à l'écriture*, 48.

[52] Alain Robbe-Grillet, *Pour un nouveau roman* (Paris: Minuit, 1963), 54.

[53] Nathalie Sarraute, *L'Ère du soupçon* (Paris: Gallimard, 1956), 43.

Hakem Değerlendirmesi Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri Esra Başak Kurtuluş
Author Details [1] Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Erzincan, Türkiye
0000-0001-8035-5917 esrabasakaydinalp@gmail.com

Kaynakça | References

Bal, Metin. "Sartre'ın Varoluşçu Felsefesi ve Dava Edebiyatı Teorisi." *Felsefe Arkivi* 50 (2019): 17–29.

Barthes, Roland. *Le Degré zéro de l'écriture*. Paris: Seuil, 1953.

Beauvoir, Simone de *Les Mandarins*. Paris: Gallimard, 1954.

Beauvoir, Simone de. *Le Deuxième Sexe*. Paris: Gallimard, 1949.

Blanchot, Maurice. *L'espace littéraire*. Paris: Gallimard, 1955.

Butler, Judith. *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press, 2005.

Çelebi, Emin. "J. P. Sartre'da Özgürlüğün Ontolojik Temelleri Üzerine." *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30, no. 30 (2010): 93–104.

Cixous, Hélène. *La venue à l'écriture*. Paris: UGE, 1975.

Contat, Michel, and Michel Rybalka. *Les écrits de Sartre: Chronologie, bibliographie commentée*. Paris: Gallimard, 1985.

Derrida, Jacques. *De la grammatologie*. Paris: Minuit, 1967.

Derrida, Jacques. *La dissémination*. Paris: Seuil, 1972.

Derrida, Jacques. *La voix et le phénomène*. Paris: PUF, 1967.

Duras, Marguerite. *Le Ravissement de Lol V. Stein*. Paris: Gallimard, 1964.

Fırat, Merve. "Ontolojik Özgürlükten Toplumsal Belirlenimli Özgürlüğe: Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir." *Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1, no. 1 (2023): 99–114.

Genette, Gérard. *Figures III*. Paris: Seuil, 1972.

Howells, Christina. *Sartre: The Necessity of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Kılınç, Nermin. "Sartre'ın Fenomenolojik Ontolojisi ve Edebiyat Anlayışı." Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.

Lévy, Bernard-Henri. *Le siècle de Sartre*. Paris: Grasset, 2000.

Louette, Jean-François. *Sartre: Une écriture en situation*. Paris: Presses Universitaires de France, 2000.

Merleau-Ponty, Maurice. *Sens et non-sens*. Paris: Gallimard, 1948.

Ricœur, Paul. *Temps et récit I: L'intrigue et le récit historique*. Paris: Seuil, 1983.

Robbe-Grillet, Alain. *Pour un nouveau roman*. Paris: Minuit, 1963.

Sarraute, Nathalie. *L'Ère du soupçon*. Paris: Gallimard, 1956.

Sartre, Jean-Paul . *Edebiyat Nedir?*. Çeviren Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları, 2014.

Sartre, Jean-Paul. *Bulantı*. Çeviren Samih Tiryakioğlu. İstanbul: Can Yayınları, 1998.

Sartre, Jean-Paul. *İmgelem*. Çeviren İsmail Yerguz. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.

Sartre, Jean-Paul. *L'Être et le Néant*. Paris: Gallimard, 1943.

Sartre, Jean-Paul. *L'existentialisme est un humanisme*. Paris: Nagel, 1946; repr., 1983.

Sartre, Jean-Paul. *La Nausée*. Paris: Gallimard, 1938.

Sartre, Jean-Paul. *Les Chemins de la liberté* (trilogie). Paris: Gallimard, 1945–1949.

Sartre, Jean-Paul. *Özgürlük Yolları 1: Akıl Çağı*. Çeviren Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları, 2006.

Sartre, Jean-Paul. *Özgürlük Yolları 2: Kuşatma*. Çeviren Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları, 2007.

Sartre, Jean-Paul. *Özgürlük Yolları 3: Yıkılış*. Çeviren Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları, 2008.

Sartre, Jean-Paul. *Qu'est-ce que la littérature ?* Paris: Gallimard, 1948.

Sartre, Jean-Paul. *Sözcükler*. Çeviren Samih Tiryakioğlu. İstanbul: Can Yayınları, 2012.

Sartre, Jean-Paul. *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*. Çeviren Turhan Ilgaz. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.

Van den Hoven, Adrian. *Sartre and Fiction: The Ethics of the Imaginary*. Oxford: Peter Lang, 2012.

Yılmaz, Gökhan. "Jean-Paul Sartre'da Sanatın Özgürleştirici Rolü." Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2015